

Республикамизда архитектура йўналишини ривожлантириш учун таълим соҳаси ва қурилишга янгилик киритиш ҳақида таклифлар.

«Архитектура назарияси ва тарихи»
кафедраси ўқитувчиси Мирзаев Д. М.

Бугунги кунда биз нимани бошимиздан кечирмоқдамиз? Бу шуки, ҳозирги глобал информацион замонда “интернетдан маълумот оламан”-деган, интернетни яхши тушунадиган талаба ёки ҳатто ўқитувчилар ҳам интернет тармоғининг айрим сабабларга кўра секин ишлаши ва бошқалар оқибатида ўзининг ушбу маълумотни олиш учун ажратган вақтининг 50 фоизини изланиш ва топилган маълумотларни танлаш учун бекорга сарф қилмоқда. Бундан ташқари интернет тармоғига кириб эндигина керакли маълумотни топиб олиб, уни батафсил куриб чиқмоқчи бўлинганда электр қуввати узулибми, ажратилган вақт тугаб қолибми, ёки уйдан. ишхонадан ва бошқа жойдан кимдир чақириб қолибми ушбу маълумотга эга бўла олмасдан қолишга мажбур бўламиз. Бундай ҳолатни менинг ўзим ҳам жуда кўп бошимдан кечирганман. Ёки талабалар интернет тармоғига кирганда ўзига керакли маълумотни излаётган вақтда чалғитувчи рекламага асосланган маълумотлар уларни бошқа томонга тортиб кетади ва талаба ўзининг вақтини бошқа маълумотларга бежиз сарф қилади, ёхуд интернетда ишлашни ушбу талаба талаб даразасида билмаслиги сабабли шундай ҳолатга тушиб қолади. Мана шундай мақсадсиз ёки самараси ҳаракатларни олдини олиш, инсон учун ҳамма нарсадан қиммат бўлган вақтни тежаш мақсадида сараланган маълумотларни тўплаб, уларни таҳрирлаб институт ўқитувчилари ва талабаларга сифатли ва тўлиқ қилиб етказиб бериш учун битта гуруҳ ташкил қилиш лозим бўлмоқда. Бунинг учун ҳар бир институтнинг «Архитектура» факультети қошида унинг биносига кириш эшиги олдида холл ёки вестибюль, аудитория ёки зал деворида катта монитор осилган бўлиши керак. Ушбу монитор ўқитувчи ва талабалар ўз ишлари ёки ўқишлари сабаби билан ў ёқ-бу ёққа кўпроқ утадиган утиш жойларига яқин, ёки кутиш, дам олиш, мустақил шуғулланиш вақтларида талабалар кўпроқ бўладиган жойларда ўрнатилган бўлиши мумкин. Мақсад интернет маълумотини ўқитувчилар ва талабалар ўзлари махсус кўраман деб эмас бошқа иш билан юрганда ҳам йўл-йўлакай кўзи тушиб кўриб қолиб тўхтаб, ушбу интернет маълумотига эътибор беришларини ташкил қилишдир. Бундай мақсад ва ҳаракат Ўзбекистон Архитектура кумитаси мажлисида Ўзбекистон Республикаси Бош Вазирининг архитектурани ривожлантириш туғрисидаги маърузасидаги топшириқларига асосан юзага келди. Айни дамда қабул қилинган ушбу топшириқни амалда бажариш мақсадида архитектура йўналишидаги институт ва коллежларининг «Архитектура» факультетида алоҳида ном билан алоҳида хонада информацион ахборот технологиялари билан таъминланган махсус ахборот гуруҳини ташкил этилиши таклиф қилинади. Бу гуруҳга ўзи архитектурани тушунадиган, талабчан архитектор ўқитувчилардан танланган раҳбар бўш вақтларида интернет тармоғи билан ишлайдиган иқтидорли талабаларга бошчилик қилиб, иш юритади. Ушбу

гуруҳга бутун дунёдаги архитектура ва дизайн йўналишидаги янгиликлар, фан янгиликлари, соҳадаги янги танлов, семинар, форум, сempoзиумлар, янги ихтиролар ва технологиялар, бундан ташқари давлатимизнинг ушбу соҳада олиб борилаётган сиёсатлари, Тошкент шаҳри ва Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар миқёсида соҳадаги янгиликлар, янги қурилишлар ва долзарб масалалар ҳақида институт миқёсида катта монитор орқали маълумот бериб бориш топширилади. Интернетнинг Wi-Fi тармоғи орқали тегишли логин порол олган ҳар қандай ўқитувчи ёки талаба институт миқёсида (ҳудудида) телефон ёки компьютер орқали уланиб ушбу маълумотлардан олиб фойдаланиши мумкин бўлсин. Бундан ташқари ушбу маълумотлар тўлиқ ҳажмда институтнинг сайтида ҳам ёритилиб борилади.

Мазкур катта монитор орқали қолган қўшимча вақт давомида ҳам янгиликлар, янги технологиялар, архитектура тўғрисидаги янги маълумотларни, интернет ва телевидениядаги фанларга доир маълумотларни, ёки ҳеч бўлмаса «Ассалом Ўзбекистон» инфор­мацион дастурини қўйиб бориши мумкин.

Ушбу тезкор маълумотлар ўқитувчи ва талабаларни бугунги кун билан ҳамнафас таълим бериши ва таълим олиши, яшаши ва ишлашига имкон беради. Ҳаммага маълум бошқа соҳалардан фарқли улароқ архитектура ва дизайн соҳасида ижод қиладиган ижодкор киши бир янги асар ёки лойиҳани яратиши учун ўз миёсида мавжуд бор маълумотларни, янгиликларни ҳаёлан кўздан кечириб кўзи олди­га келтириб олиб, тўплаб, тахрирлаб, солиштириб, таққослаб, тизимга солиб ўйланиши, фикрлаши, режалаштириши, тузиши ва чизиши лозим бўлади. Бунда бу ижодкор янги шеър ёзган шоирдан ҳам кўпроқ изланади. Яна ушбу ижодкорга қўшимча равишда шоирлар ижодида бўладиган илҳом париси келиши орқалигина янгича мукам­мал бир нарсa ихтиро қилиши, яратиши мумкин. Ҳа деганда ушбу илҳом париси келавермай ушбу ижодкор қийналиб «оч қолган бўри каби» юрганда, ўтирганда ётганда ва ҳатто овқатланаётган вақтда ҳам ҳаёлан маълумот излайди. Мана шундай ҳолатларда ижодкор киши ҳаёлан маълумот излаган вақтда юқоридаги гуруҳнинг катта монитор орқали берган маълумотларига бир лаҳзалик кўзи кирраси назари тушиб топиб олса бўлди, бу ижодкор энди худди «ўлжасини топган бўри каби» маълумотни шартта олиб ҳазм қилиб ижод қила бошлайди. Бундай ҳолатларга менинг ўзим ҳам тушганлигим туфайли яққол тушунтира оламан. Бундай ҳолатга тушмаган инсон бу вазиятларга тушунмайди ва бу ҳолатни тушунтирмоқчи бўлсангиз бунга юзаки қараб «Ҳаҳ сени гапни кўп олиб қочаяпсан!»-дейди. Мана шундай эпизодик вазиятларга тушиб ушбу соҳадаги ижодкор ўз ижодини давом эттиради ва оламшумил янгилик яратиб ихтиро қила олади. Ана шундагина бу ихтирони инсоният ўзига қабул қиладди ва тан олади. Акс ҳолда яратилган ихтирони ҳали ҳеч ким кўрмасдан туриб моддий ва маънавий жиҳатдан эскирган бўлиб назардан қолиши мумкин. Шунинг учун ушбу катта монитор ва гуруҳ фаолиятини ташкил қилиш ва ушбу тартиботни ҳаётга тадбиқ қилиш билан архитектура ва дизайн соҳаларда яхшигина ютуқларга эришиш мумкин. Энди мана шундай ютуқларга эришиш учун ўз навбатида юқоридаги шароит албатта яратилиши лозим бўлади.

Бунга қўшимча равишда бошқа ижодкор сохалар яъни амалий санъат, рассомчилик, қўшиқчилик ва кино санъатлари каби архитектура ва дизайн соҳасида ҳам мусабоқалар, конкурслар, танловлар, сипозиумлар, форумлар, дебатлар, мукофотлар ва бошқа рағбатлантирувчи тадбирлар утказилиши мақсадга мувофиқдир. Бугунги кунда Республикамизда мустаққиллигимиз шарофати билан кўпгина юқорида саналган сохаларда кўрик танловлар, мусабоқалар ташкил қилиниб жуда кўп ғолиблар аниқланиб шу сохаларда фаолият кўрсатаётган ижодкорлар рағбатлантирилмоқда. Бунинг оқибатида ушбу сохаларга қизиқиш ортиб жуда кўп янги ижодкорлар ғолиблар пайдо бўлмоқда. Бу эса ижодкорнинг ўз касбидан мамнун тинч тотув ижод қилиб янгиликлар яратиб яшашига ундамоқда. Ҳамма ижодкор инсонлар билади, бундай кишиларга «От билан туя эмас» (эскича гапиргандаги каби) аксинча озгина эътибор ва биргина «Ижодингиз янада баркамол бўлсин»-деган сўз ҳам катта мамнуният ва рағбатланиш олиб келади.

Мисол учун, устозимиз Мирзаев Дилшод ҳаёти мисолида айтсам. У киши лойиҳалари билан 1994 йилда Бобокалонимиз Муҳаммад Тарағай Улуғбек таваллудининг 600 йиллиги муносабати билан Республикада ўтказилган конкурсда иштирок этиб («Улуғбек» жамгармаси мукофоти лаурияти) ғолиб бўлди. Қуйида газетада чоп этилган мақолалар нусхалари.

Шу асосида XX аср охирида фаолият кўрсатган бутун дунёдаги 56 та мамлакатдан 581та архитекторнинг ўз ватанида қилган лойиҳалари ва таржимаи-ҳоллари ёритилган энциклопедик китоб «Дунёнинг 581 архитектори» номи билан Японияда чоп қилиниб мазкур китобга Ўзбекистондан 4та архитекторнинг яъни Тошкентдан 3та Самарқандан 1 та менинг лойиҳаларим киритилди. Шу сабабли мен 2000 йили «Шарк шамоли 2000» номли бутун дунёдаги таникли архитекторлар йиғини, яни форумда иштирок этиш учун Япония давлатига таклиф қилинди ва ушбу форумда қатнашиб келди. Бу эса устоз иқтидорини тўғри баҳоланиши ҳисобланиб ҳаётида катта бўрилиш ясаб ва янада жўшқин ижод қилишга ундади. Қуйида «Дунёнинг 581 архитектори» номли китоб саҳифасидан лавҳалар.

Мен бир лаҳза мозийга назар солиб, юртимизда яшаб утган нақадар буюк аждодларимиз ва бобокалонларимиз ўз фаолиятлари давомида жаҳоншимули ишлар олиб борганлиги уларнинг ишлари бугунги кунда жаҳондаги олим-уламолар эътирофига сазовор бўлаётганлигини эслагим келди.

Яна бунинг исботи қилиб шуни айтиш керакки яқинда 2014 йили қадимий ва навқурон Самарқандимизда бўлиб ўтган “Ўрта асрлар шарқ алломалари ва мутафаккирларининг тарихий меъроси, унинг замонавий цивилизация ривожига роли ва аҳамияти” мавзусидаги халқаро конференция натижаларини кўрсатишим мумкин. Бунга жавоб тариқасида Самарқанд Давлат архитектура-қурилиш институтида ўтказилган „ Биз буюк юрт фарзандларимиз II” номли фестиваль жараёнида талабаларнинг ижодий ишларини кўриб, дунёга машхур бобокалонларимизнинг олиб борган ишларини уларнинг издошлари, фарзандлари давом эттираётганлигини гувоҳи бўлдим. Бугунги кунда уларга муносиб фарзандлар етишиб чиқаётганлиги, уларга шундай ёрқин йўл кўрсатувчи устозлар белини боғлаб турганлиги ва улар устозлар ишончини оқлаётганлигидан иймоним комил бўлди. Институт раҳбарларининг ташаббуси билан мазкур фестивални ташкил этилишидан, фестивалнинг тантанали, улуғвор ва жуда ижодий ишларга бой ҳамда қизиқарли ўтказилганлигидан ҳар қандай киши рўхланиб кетади.

Талабаларнинг фестивалга тайёргарлиги жўшқин олиб борилди. Тайёргарлик давомида муболаға эмас, „Талаба ёнишга махтал машъала, фақат уни аланга олдириш керак“-деган иборанинг қанчалар тўғрилигига иқдор бўлдим. Мана биз орзиқиб кутган натижалар ҳам аниқ бўлиб бир қанча талабалар совринли ўринларни эгаллашди.

Юқоридагилардан хулоса сифатида шуни айтишим мумкинки, бундай кўрик танловлар ва фестивалларнинг кўп бўлиши ижодкорлар ва талабаларнинг ўз қобилиятларини юзага чиқариб ўз юртига намоён етишига ва ўз ижодидан рўхланиб, янада шижоат билан ижодий ишларга ёндашишига имкон яратади ҳамда бундан уларнинг устозлар ҳам рўхланиб талабалар ижодини янада

кўтаришга ва улар ижодининг янги қирраларини очишга ҳаракат қилади. Биргина институт миқёсида ўтказилган мана шу фестивал натижалари талабаларни шунчалик рўҳлантириб юбордики, натижада уларнинг ичидан «Юрт келажиги» кўрик танлови ғолиблари ҳам чиқди. Архитектура ва дизайн соҳасида фаолият юритаётган барча ижодкорларни ҳам худди шундай танловлар орқали юртга танилиши, уларни ўз устида ишлаб янгидан-янги ихтиролар қилишга ундайди. Бундай фазилат бизнинг ота-боболаримиздан сўнмас меърос бўлиб қолган.

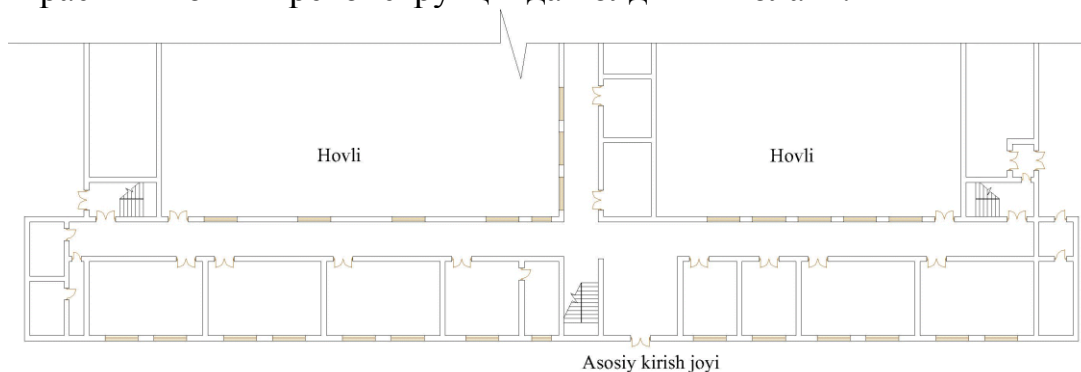
Қуйида Самарқанд Давлат архитектура-қурилиш институтида ўтказилган „Биз буюк юрт фарзандларимиз II“ номли фестивал жараёнидаги лавҳалар кўрсатилган.

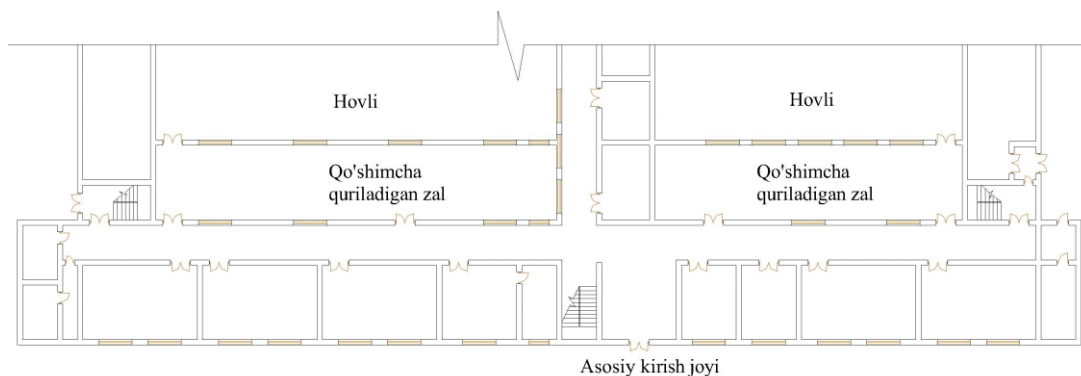
Яна асосий вазифалардан бирига келсак, яъни асосий таклифим келгусида архитектура ва дизайн йўналишида таълим бериш учун фаолият кўрсатаётган барча институт ва коллежларнинг шу соҳадаги машғулотлар бўладиган асосий бино ёки корпусининг кириш қисмига яқин жойда $6 \times 20 = 120$ кв метр улчамда

зал ёки холл ташкил қилиш ва бу жойда ҳар куни юқоридаги шароитларни (махсус гуруҳнинг катта монитор орқали маълумот бериб бориши) яратиш зарур. Бинолардаги бундай зални қўлай жойлаштириш режаси Самарқанд давлат архитектура-қурилиш институтининг «Архитектура» факультети биноси мисолида ушбу бинога озгина қўшимча киритиш, яъни бино ичидаги иккала ҳовлининг жануб томонидаги каридор бўйлаб шу каридорнинг ёнидан 6 метр кенгликда зал ташкил қилиш ва каридор деразалари ўрнидан эшик ўрнатиб алмаштириш варианты билан реконструкция қилиш кўрсатиб ўтилмоқда. Бундай қўшимча билан бинода энергия самарадорлиги ошиб қишда иссиқликни сақлаш имкони яратилади ва ёзда ҳам ушбу бинодан фойдаланиш яхшиланади. Қуйида ушбу реконструкция лойиҳаси тарҳи ва мавжуд ҳолат тарҳи кўрсатилган.

1-расм Бинонинг реконструкциядан олдинги ҳолати.

2-расм Бинонинг реконструкциядан сунгги ҳолати.

Бундан ташқари мазкур яратилган зални асосий бино ёки корпусининг кириш қисмига яқин жойда $6 \times 20 = 120$ кв метр улчамда янги маълумотлар зали ёки холи номи билан қурилиш нормалари ва қоидалари тўпламига (КН ва К) киритиш ва келажакда архитектура ва дизайн йўналишида таълим бериш учун фаолият кўрсатаётган барча институт ва коллежларнинг янги қурилишларда қўллашни тавсия қиламан.